

توزیع بار جمعیتی ایران

دکتر کاظم ودیعی

بهمه نقاط جمعیت زده جهان در سر پروراند. (۳)
کار این اضطراب بانجا میرسد که پاره‌ای از محافل
برنامه ریز در میزان رشد واقعی جمعیت خود دست می‌برند مگر
از اضطراب بکاهند.

نشانه‌های چنین اضطراب‌هایی در ایران کنونی بچشم
می‌خورد. باید دریافت از کدامین زاویه به مسئله نگاه کنیم. در این
بررسی من به زاویه طبیعی و نگرش جغرافیائی دل بسته و مجهز ام.
امیدوارم نگاه تازه‌ای را عرض کنم.

جمعیت سر نشین محیط

هیچ جمعیتی نیست که سر نشین محیطی نباشد و هیچ محیطی

۱- بررسی‌های سازمان ملل ۱۹۷۴ سال جمعیت، مجله پیام
خرداد ۵۳، نوزادان زیاد **Julin - L. Simon** استاد اقتصاد
دانشگاه ایلنوی

۲- رنه دومون **R. Dumont** در کتاب ما بسوی گرسنگی می‌رویم

۳- گزارش یونسکو در سال ۱۹۷۴ درباره جمعیت

جمعیت شناسان دیربازی است با انتشار آمار و ارقام زاد و
ولدها و جمعیت‌ها مایه اضطراب سیاست مداران و برنامه ریزان
اقتصادی و اجتماعی اند. بدیهی است بین نظراتی مثل هر روز ۲۰۰۰۰۰
دهان تازه برای خوردن باز می‌شود (۱) یا هر ماه ۶۰۰۰۰۰۰
میلیون نفر بیشتر جمعیت داریم نمی‌تواند موجب اضطراب نباشد.
طبیعت امر زاد و ولد بگونه ایست که احکام ریاضی را بمطایبه سست
می‌کند و حتی پزشکان جمعیت شناسی که می‌گویند
 $3 = 1 + 1$ می‌گردد نیز مایه اضطراب اند. افزایش سریع جمعیت
در پناه رفاه اقتصادی و اجتماعی همیشه صورت نگرفته است. (مثال
آسیای شرقی و جنوب شرقی) اما نفس اضافه جمعیت که برای نفر
حامه اقتصاد مصرفی (۲) واقعیت اندوه باری است می‌تواند برای
گردانندگان اقتصاد کذب مصرفی و سرمایه گذاران جوامع وابسته‌اش
واقعیتی شفاف انگیز و لذت بار باشد. کارشناسان و برنامه ریزان
آموزشی نیز طی دهه اخیر بدور از این اضطراب نبودند وقتی می‌گویند
۱۶۵ میلیون کودک بدون مدرسه در جهان در حال توسعه داریم و یا
وقتی ندا میدهند که « هر دقیقه یک معلم اضافه نیازمندیم » اینها همه
اضطراب انگیز است، مجریان برنامه‌های تنظیم خانواده را شعفی
بالاتر از این نیست که يك گوشه از جهان را در اجرای برنامه‌های
تنظیم خانواده موفق یابند تا آنرا بزرگ کنند و آرزوی تعمیم آنرا

نیست که بستری جغرافیائی نداشته باشد و هیچ بستر جغرافیائی نیست که وابسته به واحدی جغرافیائی نباشد. کره زمین از واحدهای کوچک و بزرگ جغرافیائی درست شده و خود نیز جز یک واحد جغرافیائی و یک کلی که در آن واحدهای جغرافیائی بمثابه سلولهای این کلی عظیم اند نمی باشد (۱).

هر قلمرو جغرافیائی که در سراسر آن عوامل مشترکی وجود داشته باشد از همان بابت وحدت دارد. هر چه عدد عوامل مشترک مؤثر و متشابه در نقاط مختلف یک قلمرو جغرافیائی بیشتر باشد همگنی Homogeniete و وحدت آن مسلم تر است. بنا بر این زاویه هر قلمرو جغرافیائی ممکن است از یک یا چند نقطه نظر و یا از جمیع جهات صاحب وحدت باشد مفهوم وحدت جغرافیائی در تشابه و یکسانی نتیجه کار و در خود نیروهای جاری در آن قلمرو نهفته است.

بستر جغرافیائی قائم به شرایط طبیعی بمعنی وسیع کلمه خود میباشد بهمین دلیل محیط فیزیکی به نسبت دیگر محیطها قدیم است. آنچه بر این محیط طبیعی افزون شود مثل جوامع گیاهی، جوامع حیوانی، آبریان و انسانها امری اند حادث و باری اند بر آن محیط طبیعی. ضمن اینکه خود آنها وقتی در محیط پیدا شدند خود عامل سازنده آن محیط و پذیرا شونده عوامل بعدی میگرددند بعبارت ساده تر می توان به تئوری بار محیط متکی شد بشرح زیر:

بار محیط:

اساس نظریه بار محیط بر قبول احکام و مفروضاتی است

بدین شرح:

۱- جهان ما یعنی سیاره زمین واحد جغرافیائی بزرگی است که از درون به واحدهائی کوچکتر و مختلف الطبیعه و مختلف

الماهیه تقسیم می گردد.

۲- مشخصه هر واحد جغرافیائی وحدت نیروهای جاری و تعادلهاست که منتهی به یکپارچگی آنها از جمله ویژگیهای محیط بیولوژیک می شود.

۳- در تشخیص واحدهای جغرافیائی مساحت هرگز بعنوان یک ضابطه شناخته نمی شود، بدین معنی که واحدها همیشه مختلف - المساحت اند.

۴- هر واحد جغرافیائی در داخل خود بر اثر جریان نیروها و خلق تعادلهای طبیعی محیطها را خلق می کند.

۵- هر محیط به بستر و مادر خود یعنی واحد جغرافیائی مربوط شناخته می شود.

۶- هر واحد جغرافیائی و حتی بزرگترین آن یعنی خود کره زمین اساساً محدود اگر بی نهایی بزعم ما عنوان میشود این ناشی از ضعف روشها و ابزارهای علمی ماست.

۷- هر واحد جغرافیائی ذاتاً پیچیده است و این پیچیدگی هر واحد در رابطه است با عوامل سازنده و مؤثر در آن و اساساً پیچیدگی محیطها نیز ناشی از همین جاست و بدیهی است که یک محیط بیولوژیک بسی پیچیده تر از یک محیط عقیم و خالی از موجود زنده است و یک محیط انسان زده پیچیده تر از یک محیط خالی از انسان و یا با موجود زنده میباشد.

بطور عینی می توان دریافت که هر واحد جغرافیائی ظرف محیط یا محیطهاست و هر محیط عبارتست از نظام ارتباطی بسیار پیچیده و این نظام و سیستم از حساسیت شدیدی برخوردار است بطوریکه تغییر هر یک از عوامل مؤثر و سازنده آن تغییراتی بطرزنجیری در آن محیط

۱- برای دریافت مفهوم واحد جغرافیائی و وحدت جغرافیائی

و کلی زمین و کوچکترین و بزرگترین واحدها - رجوع کنید به روش تحقیق در جغرافیا - تألیف نگارنده تهران انتشارات دهخدا

۲- این نظریه نخست در کنفرانس بیولوژیست ها سال ۱۳۵۲

عنوان شد و مورد نقل بسیار قرار گرفت. نظریه بار محیط حاصل پژوهشهای علمی دهساله در کوچکترین واحدهای جغرافیائی ایران یعنی ده میباشد. رجوع کنید به مدارک سمینار فوق و روستا شناسی و نشریه شماره یک محیط شناسی دیماه ۵۳، مرکز هماهنگی مطالعات محیط زیست.

مرکز هماهنگی مطالعات محیط زیست

وجود می‌آورد.

گفته شد که بطور کلی محیط حاصل و زائیده تعادلی است بین نیروهای جاری که یکی دیگری را متعادل و متوازن، حتی خنثی و بهر حال متأثر میدارد.

این يك تصوير ساده از محیط است، وقتی محیط پیچیده تر باشد مثلاً وقتی عنصر آدمی در آن دست بکار شود تعادل محیطی بدلیل عملیات پی در پی آدمی که معمولاً یکی دیگر را بدنبال خود می‌کشاند آنرا یعنی تعادل محیط و موازنه نیروهای آنرا مدام حساس و شکننا می‌دارد. از همین جا در می‌یابیم که حساسیت جوامع صنعتی و محیط‌های مربوط در برابر مسائل محیط یعنی عوامل برهم زننده تعادل محیط از کجا سرچشمه و منشأ می‌گیرد.

يك حادثه جوی یا يك اقدام ناشیانه و ناسنجیده انسان میتواند این تعادل‌ها را برهم زند. روابط را قطع و ساخته‌ها را ویران و تپیده‌ها و بافته‌ها را از هم بگسلاند، و عرصه بر ظهور حیات تنگ و یا آنرا بمیراند و خلاصه آنچه را هست برهم زند و چیز دیگر پدید آرد. بنا بر این بقاء و دوام يك محیط بسته به حفظ تعادل هاست. و این تا وقتی است که کار حمله یا حملاتی که به تعادل‌ها برده میشود بسرحد انقطاع روابط اجزاء سازنده و تشکیل دهنده آن روابط در محیط مربوط نکشد.

از آنچه گذشت برمی‌آید که هر محیط مظهر روابطی درون و نظمی ارتباطی و متصل به واحد جغرافیائی خاص خود است. و اما هر واحد جغرافیائی پدیده‌ای است محدود. سلولی است زنده و همگن که با تکای عوامل سازنده و فراهم آورنده و نیروهای جاری درون خود امکانات و استعداداتی بالقوه و بالفعل دارد که می‌توانند به سنجش در آیند. این استعدادها و امکانات بالقوه چیزی نیست جز حاصل فعل و انفعالات کمی و کیفی عوامل اصلی یعنی میزان و کیفیت آب و هوا و خاک و موجودات زنده از باکتری‌ها تا خود انسان و تمامی تکنولوژی کاربردی وی.

واحد جغرافیائی محدود است. این سخن بدان معنی است که اگر تعادل آنرا می‌خواهیم اگر دوام و کاربرد بیشتر را می‌طلبیم قبل از هر نوع اعمال و قدرت و ادخال تکنیک باید که آن امکانات بالقوه و بالفعل را عملاً بسنجیم.

نتیجه آنکه واحد جغرافیائی می‌تواند ملاک سنجش ضریب عمران و آبادانی و کشش و توان هر منطقه یعنی بار محیط مربوط قرار گیرد اما بار محیط خود فراگیرنده بار جمعیتی نیز می‌تواند باشد بنابراین اگر بار محیط را دریابیم بار جمعیتی را میتوانیم معین کنیم.

نظریه بار جمعیتی

نظریه بار جمعیت مستخرج و استنتاجی است از دو نظریه بار محیط و محدودیت هر واحد جغرافیائی، بر اساس این نظریه هر واحد جغرافیائی در رابطه با امکانات طبیعی خود و تکنیک زمان در سطح زندگی، نفر جمعیتی معینی را می‌تواند تحمل کند، کلمه بار در اینجا بقصد و عمد خاص انتخاب شده زیرا فوراً فضائی که متحمل آن می‌شود و طرز استقرار آن بار بر آن فضا بذهن می‌آید و این يك امر فیزیکی است. بهمان اندازه فیزیکی و بدیهی است که هر راننده و باربر می‌تواند آنرا حس کند بار بایستی بر باربر از لحاظ فیزیکی درست توزیع شده باشد تمرکز و تفرق بار اگر متناسب با باربر نباشد زیان بخش است و در مورد جمعیت نیز همین قانون فیزیکی بار و باربر صدق می‌کند، در مورد جمعیت نیز چنانکه خواهد آمد ما از طریق تئوری بار جمعیتی به راه حل توزیع بار جمعیتی خواهیم رسید.

بنیه جغرافیائی ایران

جدول زیر توزیع اراضی کلی کشور را بطور تقریب معین میدارد

سالنامه آماری کشور (۱) توزیع اراضی کل کشور را در ۶ ساله اخیر به ترتیب زیر برآورد نموده است

نوع اراضی	جمع	زیرکشت و گیاهان دائمی	آیش	مراتع مصنوعی	بیشه	جنگل طبیعی	مراتع طبیعی	بایر قابل عمران	غیر قابل عمران	شهرها و راهها	بستر روخانه و دریاچه
مساحت	۱۶۴۸۰۰۰	۷۰۰۰۰	۹۴۰۰۰	۱۶۰۰	۱۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۳۳۰۰۰۰۰	۸۱۸۰۰۰۰	۳۲۴۰۰	۱۲۰۰۰۰
درصد	۱۰۰/۰	۴/۲	۵/۷	۰/۱	۰/۶	۱۰/۹	۶/۱	۲۰/۰	۴۹/۷	۲/۰	۰/۷

(۱) سال ۱۳۴۷ از انتشارات مرکز آمار ایران

نحوه استفاده از اراضی در آغاز برنامه عمران چهارم کشور

درصد	مساحت (هزار هکتار)	نوع اراضی
۱۰۰	۱۶۴۸۰۰	کل اراضی (۱)
۱۱/۵	۱۹۰۰۰	۱- اراضی تحت کشت و آیش
(۴/۳)	(۷۱۰۰)	الف - اراضی تحت کشت سالانه و دائم:
(۱/۹)	(۳۱۵۰)	اراضی تحت کشت آبی
(۲/۴)	(۳۹۵۰)	اراضی تحت کشت دیم
(۷/۲)	(۱۱۹۰۰)	ب - اراضی تحت آیش موقت
۶/۱	۱۰۰۰۰	۲- مراتع و مرغزارهای دائم (۲)
۱۱/۵	۱۹۰۰۰	۳- جنگل و پیشه (۳)
۱۸/۸	۳۱۰۰۰	۴- اراضی غیر مزروعی (قابل عمران و احیاء) (۴)
۵۲/۱	۸۶۰۰۰	۵- اراضی غیر مزروعی (کوه کویر - دریاچه - باطلاق)

- (۱) - اختلاف در سرجمع به علت گرد شدن اعداد متن جدول از رقم چهارم است.
- (۲) - فقط مراتع خوب منظور شده.
- (۳) - قسمتی از اراضی جنگل و پیشه شامل مراتع نیز می باشد.
- (۴) - در حال حاضر از قسمتی از این اراضی بعنوان مراتع درجه ۲ و ۳ استفاده میشود. مأخذ: نشریه برنامه عمرانی چهارم کشور سازمان برنامه

در سال ۱۳۴۶ کل اراضی تحت کشت و آیش ۱۹۰۰۰۰۰ هکتار بوده است که از این مقدار ۱۱۹۰۰۰۰ هکتار زمین های تحت آیش می باشند. اگر جمعیت ایران را در سال ۱۳۴۶، ۲۶/۵ میلیون نفر بدانیم در آن صورت در هر هکتار از اراضی تحت کشت بطور متوسط ۳/۷ نفر و یا ۳۷۰ نفر در کیلومتر مربع زندگی می نماید. بستر جغرافیائی فلات ایران و جلگه های وابسته از لحاظ نپه و توان بیولوژیک شامل این حکم اند که زندگی در سراسر فلات ایران واقعی است محلی نه عمومی و همه جاگیر. (۱) بدون توسل به محاسبات تو در توی تراکم بیولوژیک باستناد همین جدول می توان دریافت که ۵۰ درصد اراضی ایران پذیرای بار جمعیتی نیستند مع هذا این حکم مانع از ارزش منابع زیر زمینی نیست.

توزیع کاربردی اراضی ایران جدول دیگری را بکمک ما میفرستد. برابراعداد این جدول سهم سرانه هر نفر از جمعیت ایران از بابت اراضی تحت انواع کشت و مرتع و جنگل ناچیز است اگر بنا باشد جمعیت مافی المثل در ۵۰ میلیون متوقف گردد در آن حال برای هر نفر جز ۲ هکتار زمین، و اگر اراضی زیر کشت ما توسعه نیابد در آن حال سهم سرانه هر نفر جز ۱/۶ هکتار از دیم و آبی و جنگل و مرتع و پیشه و مرغزار دائم، آیش، کشت سالانه، کشت دائم نیست. بهر حال در جدول فوق و هر کتاب معتبر جغرافیائی ایران محدودیت طبیعی این محیط را بما دیکته می کند عاملی که هرگز نمی توانیم از آن در محاسبات جمعیتی خود روی پو شانیم.

۱- رجوع کنید به مقدمه بر جغرافیائی انسانی ایران اثر نیکارنده

چاپ - دوم - همراه با تجدید نظر

واقعیت رشد پر فشار جمعیت ایران

بر این بستر جغرافیائی گسترده گسره چه بظاهر جمعیت کمی بانگه رقم جمعیت نسبی (۱۹ - ۲۰ نفر در کیلومتر مربع) ساکن است لکن جمعیت موجود تحت شرایط اقتصادی و رفاهی ربع قرن اخیر از رشد پر فشاری چنانکه میدانیم برخوردار است (۳/۲ تا ۳/۵ درصد در سال). (۱) بررسی‌ها نشان میدهد که هر جمعیتی که در سال ۳/۵ درصد افزایش یابد ظرف ۲۰ سال دو برابر خواهد شد (۲). حتی اگر ما نرخ رشد را ۲/۵ درصد برای هر سال بگیریم تقریباً در بیست سال آینده جمعیت ما نزدیک به دو برابر خواهد شد. عوامل کند کننده رشد جمعیت در ایران در شرایط کنونی و احتمالاً تا ربع قرن بعد بچشم نمی‌خورد، موضوع تنظیم خانواده و کنترل جمعیت امریست که بر آن امید بسیار نمی‌توان بست. در تنظیم خانواده کاربایستی از طریق يك آموزش طولانی و همگانی منتهی به يك وجدان محیط و وجدان جمعیت بشود. کسانی که تحت

تعلیم بهداشت و تنظیم خانواده قرار گرفته‌اند متعلق بگروههائی اند که خود طرفدار افزایش بی حساب نفر خانوار نیستند اما ضوابطی در دست نداریم که میزان اثر بخشی برنامه تنظیم خانواده را که بدست این افراد صورت گرفته مسلم بدارد تا آن ضوابط را وارد برنامه ریزی جمعیتی کنیم.

اکثر هدفهای برنامه تنظیم خانواده جمعیت ایران متعلق به خانوارهای هفت نفری و بیشتر است. خانوارهای شش نفری بی‌الا نزدیک ۴۰ درصد کل جمعیت را در خود دارند. این بدان معنی است که در ایران خانوارهای گسترده سهم زیادی دارند و خانواده‌های هسته‌ای حتی در شهرها کم‌اند مثلاً خانواده‌های ۲ نفری و ۳ نفری و يك نفری در شهر و روستا وضع مشابهی دارند و خانواده‌های ۴ نفری نیز. خلاصه آنکه از لحاظ ابعاد خانوار ما هنوز تفاوت زیادی بین شهروده نمی‌سنجم.

خانوارهای معمولی کشورها بر حسب وسعت خانوار و بتفکیک شهری و روستائی سال ۱۳۴۵

روستائی		شهری		کل کشور		وسعت خانوار
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰/۰	۳۰۶۸۶۱۹	۱۰۰/۰	۱۹۶۰۷۰۱	۱۰۰/۰	۵۰۲۹۳۲۰	جمع خانوارها
۴/۷۷	۱۴۶۶۰۸	۶/۵۷	۱۲۸۹۲۱	۵/۵	۲۷۵۵۲۹	یک نفری
۱۱/۳۰	۳۴۶۹۳۱	۱۲/۰۸	۲۳۶۹۴۳	۱۱/۶	۵۸۳۸۷۴	دو نفری
۱۳/۷۸	۴۲۳۱۵۸	۱۳/۱۵	۲۵۷۸۶۴	۱۳/۵	۶۸۱۰۲۲	سه نفری
۱۵/۵۸	۴۷۸۱۷۱	۱۴/۵۲	۲۸۴۸۲۹	۱۵/۲	۷۶۳۰۰۰	چهار نفری
۱۵/۸۰	۴۸۵۰۷۸	۱۴/۷۳	۲۸۸۸۳۸	۱۵/۴	۷۷۳۹۱۶	پنج نفری
۱۴/۰۹	۴۳۲۶۱۰	۱۳/۴۹	۲۶۴۶۴۷	۱۳/۹	۶۹۷۲۵۷	شش نفری
۲۴/۶۳	۷۵۶۰۶۳	۲۵/۴۳	۴۹۸۶۵۹	۲۴/۹	۱۲۵۴۷۲۲	هفت نفری و بیشتر

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۴۵ - مرکز آمار ایران.

۱ - نرخ رشد در فاصله دو سرشماری ۳۵ و ۴۵ بر اساس فرمول $P_t = P_0 (L+T)^n$ که در آن $P_t = P_0$ جمعیت سال ۴۵ = P_0

جمعیت سال ۳۵ = T سالانه رشد جمعیت = n تعداد سالهای بین دوسرشماری

۲ - گزارش‌های یونسکو در سال جمعیتی ۷۴

جدول خانوارهای معمولی و میانگین افراد آن چیزی را نمی‌رساند جز اینکه بگوئیم میانگین چهار نفری نداریم نه در ده و نه در شهر
خانوارهای معمولی و میانگین افراد آن بر حسب تقسیمات کشوری به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۴۵

روستایی		شهری		کل کشور		استان یا فرمانداری کل
میانگین	تعداد	میانگین	تعداد	میانگین	تعداد	
۵/۰	۳۰۶۸۶۱۹	۴/۹	۱۹۶۰۷۰۱	۵/۰	۵۰۲۹۳۲۰	کل کشور
۴/۸	۳۰۸۴۶۰	۴/۸	۷۲۶۱۹۷	۴/۸	۱۰۳۴۶۵۷	مرکزی
۵/۲	۱۸۲۴۶۲	۴/۸	۶۲۴۰۴	۵/۱	۲۴۴۸۶۶	گیلان
۵/۴	۲۶۱۲۹۴	۵/۱	۸۴۲۰۳	۵/۳	۳۴۵۴۹۷	مازندران
۵/۴	۳۴۲۶۴۵	۵/۲	۱۴۳۵۴۳	۵/۳	۴۸۶۱۸۸	آذربایجان شرقی
۵/۸	۱۴۰۵۲۴	۵/۰	۵۳۶۷۳	۵/۶	۱۹۴۱۹۷	آذربایجان غربی
۵/۲	۹۵۴۳۸	۵/۰	۵۲۶۱۲	۵/۱	۱۵۰۰۵۰	کرمانشاهان
۵/۴	۱۲۸۹۶۸	۵/۷	۱۵۲۹۷۷	۵/۶	۲۸۱۹۴۵	خوزستان
۴/۹	۱۷۴۸۹۵	۵/۱	۱۱۲۷۸۸	۵/۰	۲۸۷۶۸۳	فارس
۴/۵	۱۲۴۸۶۲	۴/۸	۳۹۸۵۵	۴/۶	۱۶۴۷۱۷	کرمان
۴/۳	۴۱۰۶۵۸	۴/۶	۱۵۵۸۲۴	۴/۴	۵۶۶۴۸۲	خراسان
۴/۶	۱۴۲۰۳۵	۴/۸	۱۵۵۷۶۲	۴/۷	۲۹۷۷۹۷	اصفهان
۴/۴	۸۶۹۲۰	۴/۶	۱۴۶۰۰	۴/۵	۱۰۱۵۲۰	سیستان و بلوچستان
۵/۳	۹۸۱۹۶	۴/۹	۲۰۲۵۵	۵/۳	۱۱۸۴۵۱	کردستان
۴/۴	۶۶۹۵۷	۴/۸	۱۰۸۹۴	۴/۴	۷۷۸۵۱	ساحلی جنوب
۵/۰	۱۳۰۶۳۹	۴/۹	۴۶۰۴۵	۵/۰	۱۷۶۶۸۴	همدان
۵/۰	۴۱۴۹۴	۵/۲	۱۶۷۹۳	۵/۱	۵۸۲۸۷	چهارمحال و بختیاری
۵/۳	۹۸۴۸۹	۵/۱	۳۱۹۸۲	۵/۲	۱۳۰۴۷۱	لرستان
۵/۷	۲۲۴۱۳	۵/۹	۳۴۴۲	۵/۷	۲۵۸۵۵	ایلام
۵/۲	۲۸۲۷۵	۵/۴	۲۸۵۳	۵/۲	۳۱۱۲۸	کهگیلویه و بویراحمد سردسیر
۵/۰	۳۹۳۹۲	۵/۳	۱۰۳۱۲	۵/۱	۴۹۷۰۴	بوشهر
۴/۵	۲۷۲۱۲	۴/۸	۱۷۰۹۹	۴/۶	۴۴۳۱۱	سمنان
۴/۷	۷۹۸۶۳	۴/۹	۱۶۷۳۴	۴/۸	۹۶۵۹۸	زنجان
۴/۳	۳۶۵۲۸	۴/۵	۲۷۸۵۴	۴/۴	۶۴۳۸۲	یزد

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۴۵ - مرکز آمار ایران.

بررسی‌های انجام شده با ۳ فرض مختلف جمعیت ایران

در سال ۵۵

فرض اول ۳۴۸۰۱۰۰۰

فرض دوم ۳۴۲۷۸۰۰۰

فرض سوم ۳۳۹۶۲۰۰۰

و در سال ۱۳۷۰

فرض اول ۵۴۴۰۱۰۰۰

فرض دوم ۵۰۸۹۸۰۰۰

فرض سوم ۴۶۲۴۳۰۰۰

میزان باروری هر زن در سن ۱۵ تا ۴۰ سالگی هفت فرزند

است و میزان باروری عمومی ۲۴۷ نفر در هزار است.

از لحاظ پیش‌بینی نفر گروهها در آینده جدول درصد توزیع

گروههای سن و جنس بر اساس سه فرض بشرح جدول زیر است

آنچه از این جداول سه فرضی حاصل میشود اینستکه گروههای

۱۵ تا ۴۴ ساله بیش از دیگر گروهها رشد خواهند داشت. (۱)

پیش بینی جمعیت کشور بر حسب جنس و سن در سال ۱۳۵۵

فرض اول

Age group	زن	مرد	مرد و زن	گروه سنی
ALL ages	۱۶۸۵۶۰۰۰	۱۷۹۴۵۰۰۰	۳۴۸۰۱۰۰۰	کلیه سنین
0 — 4 years	۳۰۴۹۰۰۰	۳۲۱۵۰۰۰	۶۲۶۴۰۰۰	۰ - ۴ ساله
5 — 9 years	۲۵۰۹۰۰۰	۲۶۶۵۰۰۰	۵۱۷۴۰۰۰	۵ - ۹ ساله
10 -- 14 years	۲۲۷۴۰۰۰	۲۴۱۲۰۰۰	۴۶۸۶۰۰۰	۱۰ - ۱۴ ساله
15 -- 19 years	۱۸۴۵۰۰۰	۱۹۷۸۰۰۰	۳۸۲۳۰۰۰	۱۵ - ۱۹ ساله
20 -- 24 years	۱۴۲۳۰۰۰	۱۵۳۴۰۰۰	۲۹۵۷۰۰۰	۲۰ - ۲۴ ساله
25 -- 29 years	۱۱۴۷۰۰۰	۱۲۳۷۰۰۰	۲۳۸۴۰۰۰	۲۵ - ۲۹ ساله
30 -- 34 years	۹۳۴۰۰۰	۱۰۰۷۰۰۰	۱۹۴۱۰۰۰	۳۰ - ۳۴ ساله
35 -- 39 years	۷۹۰۰۰۰	۸۴۷۰۰۰	۱۶۳۷۰۰۰	۳۵ - ۳۹ ساله
40 -- 44 years	۶۹۷۰۰۰	۷۴۴۰۰۰	۱۴۴۱۰۰۰	۴۰ - ۴۴ ساله
45 -- 49 years	۵۹۳۰۰۰	۶۲۵۰۰۰	۱۲۱۸۰۰۰	۴۵ - ۴۹ ساله
50 -- 54 years	۴۶۶۰۰۰	۴۹۵۰۰۰	۹۶۱۰۰۰	۵۰ - ۵۴ ساله
55 -- 59 years	۳۵۳۰۰۰	۳۷۱۰۰۰	۷۲۴۰۰۰	۵۵ - ۵۹ ساله
60 -- 64 years	۲۸۲۰۰۰	۲۹۸۰۰۰	۵۸۰۰۰۰	۶۰ - ۶۴ ساله
65 years and over	۴۹۴۰۰۰	۵۱۷۰۰۰	۱۰۱۱۰۰۰	۶۵ ساله و بالاتر
Age group	Female	Male	Both sexes	گروه سنی

TABLE 2 — PROJECTED POPULATION FOR TOTAL COUNTRY
BY SEX AND AGE FOR 1976

FIRST
ASSUMPTION.

درصد توزیع جمعیت بر حسب گروههای سن و جنس در دوره‌های پیش‌بینی شده (فرض اول)

بار ناخالص تکفل	۶۵ ساله بیلا	۴۵ - ۶۴ ساله	۱۵ - ۴۴ ساله	۰ - ۱۴ ساله	سال
۱۰۰/۰۰	۳/۱۳	۱۰/۰	۳۹/۹	۴۶/۹	سال ۱۳۵۰
-	۳/۲	۱۰/۱	۴۰/۰	۴۶/۷	مرد
-	۳/۱	۹/۹	۳۸/۸	۴۴/۱	زن
۹۶/۹۹	۲/۹	۱۰/۰	۴۰/۷	۴۶/۳	سال ۱۳۵۵
-	۲/۹	۱۰/۰	۴۰/۹	۴۶/۲	مرد
-	۲/۹	۱۰/۰	۴۰/۵	۴۶/۵	زن
۹۱/۸۷	۲/۸	۱۰/۰	۴۲/۱	۴۵/۱	سال ۱۳۶۰
-	۲/۷	۹/۹	۴۲/۴	۴۵/۰	مرد
-	۲/۸	۱۰/۰	۴۱/۹	۴۵/۲	زن
۸۹/۲۹	۲/۷	۹/۹	۴۲/۹	۴۴/۵	سال ۱۳۶۵
-	۲/۶	۹/۹	۴۳/۲	۴۴/۳	مرد
-	۲/۸	۱۰/۰	۴۲/۶	۴۴/۶	زن
۸۶/۷۵	۲/۷	۹/۸	۴۳/۷	۴۳/۷	سال ۱۳۷۰
-	۲/۶	۹/۷	۴۴/۰	۴۳/۶	مرد
-	۲/۸	۹/۸	۴۳/۴	۴۳/۹	زن

پیش‌بینی جمعیت کشور بر حسب جنس و سن در سال ۱۳۵۵

فرض دوم

Age group	زن	مرد	مرد و زن	گروه سنی
ALL ages	۱۶۶۱۲۰۰۰	۱۷۶۶۶۰۰۰	۳۴۲۷۸۰۰۰	کلیه سنین
0 — 4 years	۲۸۰۵۰۰۰	۲۹۳۶۰۰۰	۵۷۴۱۰۰۰	۰ - ۴ ساله
5 — 9 years	۲۵۰۹۰۰۰	۲۶۶۵۰۰۰	۵۱۷۴۰۰۰	۵ - ۹ ساله
10 — 14 years	۲۲۷۴۰۰۰	۲۴۱۲۰۰۰	۴۶۸۶۰۰۰	۱۰ - ۱۴ ساله
15 — 19 years	۱۸۴۵۰۰۰	۱۹۷۸۰۰۰	۳۸۲۳۰۰۰	۱۵ - ۱۹ ساله
20 — 24 years	۱۴۲۳۰۰۰	۱۵۳۴۰۰۰	۲۹۵۷۰۰۰	۲۰ - ۲۴ ساله
25 — 29 years	۱۱۴۷۰۰۰	۱۲۳۷۰۰۰	۲۳۸۴۰۰۰	۲۵ - ۲۹ ساله
30 — 34 years	۹۳۴۰۰۰	۱۰۰۷۰۰۰	۱۹۴۱۰۰۰	۳۰ - ۳۴ ساله
35 — 39 years	۷۹۰۰۰۰	۸۴۷۰۰۰	۱۶۳۷۰۰۰	۳۵ - ۳۹ ساله
40 — 44 years	۶۹۷۰۰۰	۷۴۴۰۰۰	۱۴۴۱۰۰۰	۴۰ - ۴۴ ساله
45 — 49 years	۵۹۳۰۰۰	۶۲۵۰۰۰	۱۲۱۸۰۰۰	۴۵ - ۴۹ ساله
50 — 54 years	۴۶۶۰۰۰	۴۹۵۰۰۰	۹۶۱۰۰۰	۵۰ - ۵۴ ساله
55 — 59 years	۳۵۳۰۰۰	۳۷۱۰۰۰	۷۲۴۰۰۰	۵۵ - ۵۹ ساله
60 — 64 years	۲۸۲۰۰۰	۲۹۸۰۰۰	۵۸۰۰۰۰	۶۰ - ۶۴ ساله
65 years and over	۴۹۴۰۰۰	۵۱۷۰۰۰	۱۰۱۱۰۰۰	۶۵ ساله و بالاتر
Age group	Female	Male	Both sexes	گروه سنی

PROJECTED POPULATION FOR TOTAL COUNTRY
BY SEX AND AGE FOR 1976

SECOND
ASSUMPTION.

پیش بینی جمعیت کشور بر حسب جنس و سن در سال ۱۳۵۵

فرض سوم

Age group	زن	مرد	مرد و زن	گروه سنی
ALL ages	۱۶۴۵۹۰۰۰	۱۷۵۰۳۰۰۰	۳۳۹۶۲۰۰۰	کلیه سنین
0 — 4 years	۲۶۵۲۰۰۰	۲۷۷۳۰۰۰	۵۴۲۵۰۰۰	۰ - ۴ ساله
5 — 9 years	۲۵۰۹۰۰۰	۲۶۶۵۰۰۰	۵۱۷۴۰۰۰	۵ - ۹ ساله
10 — 14 years	۲۲۷۴۰۰۰	۲۴۱۲۰۰۰	۴۶۸۶۰۰۰	۱۰ - ۱۴ ساله
15 — 19 years	۱۸۴۵۰۰۰	۱۹۷۸۰۰۰	۳۸۲۳۰۰۰	۱۵ - ۱۹ ساله
20 — 24 years	۱۴۲۳۰۰۰	۱۵۳۴۰۰۰	۲۹۵۷۰۰۰	۲۰ - ۲۴ ساله
25 — 29 years	۱۱۴۷۰۰۰	۱۲۳۷۰۰۰	۲۳۸۴۰۰۰	۲۵ - ۲۹ ساله
30 — 34 years	۹۳۴۰۰۰	۱۰۰۷۰۰۰	۱۹۴۱۰۰۰	۳۰ - ۳۴ ساله
35 — 39 years	۷۹۰۰۰۰	۸۴۷۰۰۰	۱۶۳۷۰۰۰	۳۵ - ۳۹ ساله
40 — 44 years	۶۹۷۰۰۰	۷۴۴۰۰۰	۱۴۴۱۰۰۰	۴۰ - ۴۴ ساله
45 — 49 years	۵۹۳۰۰۰	۶۲۵۰۰۰	۱۲۱۸۰۰۰	۴۵ - ۴۹ ساله
50 — 54 years	۴۶۶۰۰۰	۴۹۵۰۰۰	۹۶۱۰۰۰	۵۰ - ۵۴ ساله
55 — 59 years	۳۵۳۰۰۰	۳۷۱۰۰۰	۷۲۴۰۰۰	۵۵ - ۵۹ ساله
60 — 64 years	۲۸۲۰۰۰	۲۹۸۰۰۰	۵۸۰۰۰۰	۶۰ - ۶۴ ساله
65 years and over	۴۹۴۰۰۰	۵۱۷۰۰۰	۱۰۱۱۰۰۰	۶۵ ساله و بالاتر
Age group	Female	Male	Both sexes	گروه سنی

PROJECTED POPULATION FOR TOTAL COUNTRY
BY SEX AND AGE FOR 1976

THIRD
ASSUMPTION.

پیش‌بینی جمعیت کشور بر حسب جنس و سن در سال ۱۳۷۰

فرض اول

Age group	زن	مرد	مرد و زن	گروه سنی
ALL ages	۲۶۴۴۱۰۰۰	۲۷۹۶۰۰۰	۵۴۴۰۱۰۰۰	کلیه سنین
0 — 4 years	۴۴۸۲۰۰۰	۴۷۰۰۰۰۰	۹۱۸۲۰۰۰	۰ - ۴ ساله
5 — 9 years	۳۸۱۰۰۰۰	۴۰۰۹۰۰۰	۷۸۱۹۰۰۰	۵ - ۹ ساله
10 — 14 years	۳۳۰۸۰۰۰	۳۴۹۱۰۰۰	۶۷۹۹۰۰۰	۱۰ - ۱۴ ساله
15 — 19 years	۲۸۴۹۰۰۰	۳۰۲۸۰۰۰	۵۸۷۷۰۰۰	۱۵ - ۱۹ ساله
20 — 24 years	۲۳۹۸۰۰۰	۲۵۶۰۰۰۰	۴۹۵۸۰۰۰	۲۰ - ۲۴ ساله
25 — 29 years	۲۱۵۴۰۰۰	۲۲۹۵۰۰۰	۴۴۴۹۰۰۰	۲۵ - ۲۹ ساله
30 — 34 years	۱۷۲۴۰۰۰	۱۸۵۹۰۰۰	۳۵۸۳۰۰۰	۳۰ - ۳۴ ساله
35 — 39 years	۱۳۱۵۰۰۰	۱۴۲۶۰۰۰	۲۷۴۱۰۰۰	۳۵ - ۳۹ ساله
40 — 44 years	۱۰۴۷۰۰۰	۱۱۳۵۰۰۰	۲۱۸۲۰۰۰	۴۰ - ۴۴ ساله
45 — 49 years	۸۴۱۰۰۰	۹۰۴۰۰۰	۱۷۴۵۰۰۰	۴۵ - ۴۹ ساله
50 — 54 years	۶۹۶۰۰۰	۷۳۲۰۰۰	۱۴۲۸۰۰۰	۵۰ - ۵۴ ساله
55 — 59 years	۵۹۱۰۰۰	۶۱۳۰۰۰	۱۲۰۴۰۰۰	۵۵ - ۵۹ ساله
60 — 64 years	۴۷۲۰۰۰	۴۷۵۰۰۰	۹۴۷۰۰۰	۶۰ - ۶۴ ساله
65 years and over	۷۵۴۰۰۰	۷۳۳۰۰۰	۱۴۸۷۰۰۰	۶۵ ساله و بالاتر
Age group	Female	Male	Both sexes	گروه سنی

PROJECTED POPULATION FOR TOTAL COUNTRY
BY SEX AND AGE FOR 1991

FIRST
ASSUMPTION.

پیش بینی جمعیت کشور بر حسب جنس و سن در سال ۱۳۷۰

فرض دوم

Age group	زن	مرد	مرد و زن	گروه سنی
ALL ages	۲۴۷۴۷۰۰۰	۲۶۱۵۱۰۰۰	۵۰۸۹۸۰۰۰	کلیه سنین
0 — 4 years	۳۷۸۴۰۰۰	۳۹۶۹۰۰۰	۷۷۵۳۰۰۰	۰ - ۴ ساله
5 — 9 years	۳۳۵۸۰۰۰	۳۵۳۱۰۰۰	۶۸۸۹۰۰۰	۵ - ۹ ساله
10 — 14 years	۲۹۹۳۰۰۰	۳۱۵۴۰۰۰	۶۱۴۷۰۰۰	۱۰ - ۱۴ ساله
15 — 19 years	۲۶۲۰۰۰۰	۲۷۶۵۰۰۰	۵۳۸۵۰۰۰	۱۵ - ۱۹ ساله
20 — 24 years	۲۳۹۸۰۰۰	۲۵۶۰۰۰۰	۴۹۵۸۰۰۰	۲۰ - ۲۴ ساله
25 — 29 years	۲۱۵۴۰۰۰	۲۲۹۵۰۰۰	۴۴۴۹۰۰۰	۲۵ - ۲۹ ساله
30 — 34 years	۱۷۲۴۰۰۰	۱۸۵۹۰۰۰	۳۵۸۳۰۰۰	۳۰ - ۳۴ ساله
35 — 39 years	۱۳۱۵۰۰۰	۱۴۲۶۰۰۰	۲۷۴۱۰۰۰	۳۵ - ۳۹ ساله
40 — 44 years	۱۰۴۷۰۰۰	۱۱۳۵۰۰۰	۲۱۸۲۰۰۰	۴۰ - ۴۴ ساله
45 — 49 years	۸۴۱۰۰۰	۹۰۴۰۰۰	۱۷۴۵۰۰۰	۴۵ - ۴۹ ساله
50 — 54 years	۶۹۶۰۰۰	۷۳۲۰۰۰	۱۴۲۸۰۰۰	۵۰ - ۵۴ ساله
55 — 59 years	۵۹۱۰۰۰	۶۱۳۰۰۰	۱۲۰۴۰۰۰	۵۵ - ۵۹ ساله
60 — 64 years	۴۷۲۰۰۰	۴۷۵۰۰۰	۹۴۷۰۰۰	۶۰ - ۶۴ ساله
65 years and over	۷۵۴۰۰۰	۷۳۳۰۰۰	۱۴۸۷۰۰۰	۶۵ ساله و بالاتر
Age group	Female	Male	Both sexes	گروه سنی

PROJECTED POPULATION FOR TOTAL COUNTRY
BY SEX AND AGE FOR 1991

SECOND
ASSUMPTION.

پیش بینی جمعیت کشور بر حسب جنس و سن در سال ۱۳۷۰

فرض سوم

Age group	زن	مرد	مرد و زن	گروه سنی
All. ages	۲۲۴۸۷۰۰۰	۲۳۷۵۶۰۰۰	۴۶۲۴۳۰۰۰	کلیه سنین
0—4 years	۲۶۸۹۰۰۰	۲۸۱۱۰۰۰	۵۵۰۰۰۰۰	۰ - ۴ ساله
5—9 years	۲۷۱۳۰۰۰	۲۸۴۶۰۰۰	۵۵۵۹۰۰۰	۵ - ۹ ساله
10—14 years	۲۶۱۶۰۰۰	۲۷۵۵۰۰۰	۵۳۷۱۰۰۰	۱۰ - ۱۴ ساله
15—19 years	۲۴۷۷۰۰۰	۲۶۱۲۰۰۰	۵۰۸۹۰۰۰	۱۵ - ۱۹ ساله
20—24 years	۲۳۹۸۰۰۰	۲۵۶۰۰۰۰	۴۹۵۸۰۰۰	۲۰ - ۲۴ ساله
25—29 years	۲۱۵۴۰۰۰	۲۲۹۵۰۰۰	۴۴۴۹۰۰۰	۲۵ - ۲۹ ساله
30—34 years	۱۷۲۴۰۰۰	۱۸۵۹۰۰۰	۳۵۸۳۰۰۰	۳۰ - ۳۴ ساله
35—39 years	۱۳۱۵۰۰۰	۱۴۲۶۰۰۰	۲۷۴۱۰۰۰	۳۵ - ۳۹ ساله
40—44 years	۱۰۴۷۰۰۰	۱۱۳۵۰۰۰	۲۱۸۲۰۰۰	۴۰ - ۴۴ ساله
45—49 years	۸۴۱۰۰۰	۹۰۴۰۰۰	۱۷۴۵۰۰۰	۴۵ - ۴۹ ساله
50—54 years	۶۹۶۰۰۰	۷۳۲۰۰۰	۱۴۲۸۰۰۰	۵۰ - ۵۴ ساله
55—59 years	۵۹۱۰۰۰	۶۱۳۰۰۰	۱۲۰۴۰۰۰	۵۵ - ۵۹ ساله
60—64 years	۴۷۲۰۰۰	۴۷۵۰۰۰	۹۴۷۰۰۰	۶۰ - ۶۴ ساله
65 years and over	۷۵۴۰۰۰	۷۳۳۰۰۰	۱۴۸۷۰۰۰	۶۵ ساله و بالاتر
Age group	Female	Male	Both sexes	گروه سنی

PROJECTED POPULATION FOR TOTAL COUNTRY
BY SEX AND AGE FOR 1991

THIRD
ASSUMPTION.

درصد توزیع جمعیت بر حسب گروههای سن و جنس در دوره‌های پیش‌بینی شده (فرض دوم)

بار ناخالص تکفل	۶۵ ساله بی‌الا	۴۵ - ۶۴ ساله	۱۵ - ۴۴ ساله	۰ - ۱۴ ساله	سال
۹۴/۰۳	۲/۹	۱۰/۲	۴۱/۴	۴۵/۵	سال ۱۳۵۵
-	۲/۹	۱۰/۱	۴۱/۶	۴۵/۳	مرد
-	۳/۰	۱۰/۲	۴۱/۱	۴۵/۷	زن
۸۶/۲۵	۲/۸	۱۰/۳	۴۳/۴	۴۳/۵	سال ۱۳۶۰
-	۲/۸	۱۰/۲	۴۳/۷	۴۳/۳	مرد
-	۲/۹	۱۰/۴	۴۳/۱	۴۳/۶	زن
۸۰/۷۷	۲/۸	۱۰/۴	۴۴/۹	۴۱/۸	سال ۱۳۶۵
-	۲/۷	۱۰/۳	۴۵/۲	۴۱/۷	مرد
-	۲/۹	۱۰/۴	۴۴/۶	۴۲/۰	زن
۷۷/۸۲	۲/۹	۱۰/۵	۴۵/۸	۴۰/۸	سال ۱۳۷۰
-	۲/۸	۱۰/۴	۴۶/۰	۴۰/۷	مرد
-	۳/۰	۱۰/۵	۴۵/۵	۴۰/۹	زن

درصد توزیع جمعیت بر حسب گروههای سن و جنس در دوره‌های پیش بینی شده (فرض سوم)

بارناخالص تکفل (۱)	۶۵ ساله بیالا	۴۵ - ۶۴ ساله	۱۵ - ۴۴ ساله	۰ - ۱۴ ساله	سال
۹۲/۲۴	۳/۰	۱۰/۲	۴۱/۸	۴۵/۰	سال ۱۳۵۵
-	۲/۹	۱۰/۲	۴۲/۰	۴۴/۸	مرد
-	۳/۰	۱۰/۳	۴۱/۵	۴۵/۲	زن
۸۰/۹۵	۲/۹	۱۰/۶	۴۴/۷	۴۱/۸	سال ۱۳۶۰
-	۲/۹	۱۰/۵	۴۴/۹	۴۱/۷	مرد
-	۳/۰	۱۰/۷	۴۴/۴	۴۱/۹	زن
۷۰/۸۷	۳/۰	۱۱/۰	۴۷/۵	۳۸/۵	سال ۱۳۶۵
-	۲/۹	۱۰/۹	۴۷/۸	۳۸/۳	مرد
-	۳/۰	۱۱/۰	۴۷/۲	۳۸/۷	زن
۶۳/۲۵	۳/۲	۱۱/۵	۴۹/۷	۳۵/۵	سال ۱۳۷۰
-	۳/۰	۱۱/۵	۵۰/۰	۳۵/۴	مرد
-	۳/۳	۱۱/۶	۴۹/۴	۳۵/۶	زن

(۱) - نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ ساله و جمعیت ۶۵ ساله بیالا به جمعیت ۱۵-۶۴ ساله.

توزیع بار جمعیتی ایران

جمعیت کنونی ایران در ۲۵۰ مرکز تجمع انسانی شهری (۵۰۰۰ نفری بالا) و در ۶۶۴۳۸ مرکز تجمع انسانی روستائی (۵۰۰۰ نفری پایین) بخش شده است چنانکه دیدیم جمع این نقاط شهر و روستا بزحمت ۲ درصد کل مساحت ایران را می پوشاند بنابراین یا قلمرو جغرافیائی ایران از تمام ظرفیت ممکن خود استفاده نکرده یا آنکه پیدایش مراکز تجمع انسانی در آن بدلیل آنکه در فلات ایران زندگی واقعی همه جاگیر نیست بسیار مشکل است. (۲) هر دو فرض درست است و ما بآن باز خواهیم آمد. بررسی رشد مراکز تجمع انسانی شهری و روستائی در ایران نکات جالبی را بما می نماید. این بررسی نارس است زیرا تنها ارقام دهه ۴۵-۱۳۳۵ مورد استناد است و تردیدی ندارم که سرشماری ۱۳۵۵ باین نظر قوت بیشتری خواهد داد.

طی دهه ۴۵-۱۳۳۵ عدد مراکز تجمع انسانی شهری از ۱۸۶۱ نقطه به ۲۵۰ رسید (۳۴ درصد افزایش) در همین دهه عدد مراکز تجمع روستائی از ۴۹۰۵۴ به ۶۶۴۳۸ نقطه رسیده است (۳۵ درصد افزایش).

در این مدت عدد روستاهای کمتر از ۲۵ نفر از ۵۲۶۷ به ۱۲۹۶۶ بالغ شد (۱۶۴ درصد افزایش). همین بررسی نشان میدهد که اولاً بر عدد روستاها در این دهه حدود ۱۷۳۸۴ ده اضافه شده که از این عدد ۷۶۹۹ روستا از آن روستاهای کمتر از ۲۵ نفری است.

جمعیت روستاها طی دهه فوق از ۱۲ میلیون به ۱۵/۳ میلیون نفر رسیده.

جمعیت شهرها طی دهه فوق از قریب ۶ میلیون به ۱۰ میلیون بالغ شده.

تردیدی نیست که جمعیت یابی شهرها بیشتر از طریق مهاجرت تأمین شده پس باید قبول کرد که روستاها در این مدت ۳ میلیون

۱ و ۲ - نقل از نشریه ۳۰۹ مرکز آمار ایران

۳ - جغرافیای انسانی ایران - اثر نگارنده - انتشارات

دانشگاه تهران چاپ دوم تجدید نظر شده.

میزان مرگ و میر برای مردان و برای زنان در حدود ۱۷/۴ در هزار است، امید زندگی در بدو تولد ۴۷/۱۱ تا ۴۷/۵ است مرگ و میر عمومی در حال کاهش (مخصوصاً این پدیده در مورد اطفال قابل تصدیق است) و امید زندگی در حال افزایش است. امید زندگی از سال پایه هر پنج سال ۲/۵ سال افزایش می یابد باین ترتیب بین سالهای ۱۳۷۰ - ۱۳۶۵ در ایران امید زندگی برای زن ۵۸/۷۵ سال و برای مردان ایران ۵۷/۶۵ سال است در همین سالها میزان باروری هر فرض برابر ۵/۵ و ۴/۵ و ۳/۵ آرزو شده است. (۱)

در آمارگیری نمونه سال ۴۲ میزان مرگ و میر ۱۴/۷ در هزار و در آمار ثبت و احوال سال ۴۵ هفت در هزار آمده است. با توجه به باروری سنگین در کشور و قاعده وسیع هرم سنی جمعیتی ایران و مقایسه آن با دیگر کشورها این دو عدد اخیر در مورد مرگ و میر معتبر نیست، بهمین دلیل عدد ۱۷/۴ در هزار که بر اساس **Regional Model lief table** بدست آمده باید ملاک قرار گیرد. (۲) بهر حال میزان ولادت و باروری در ایران برابر آمار سال ۴۵ ثبت و احوال ۴۲/۷ در هزار است اما باستناد تحقیقات دانشگاه تهران میزان ولادت کشور در سال ۴۵ - ۴۷/۹ بوده است.

مجموع این مطالب واقعیت رشد پرفشار جمعیت ایران را ثابت تر میدارد.

این فشار بحدی است که بر برنامه ریزی ما اثر گذاشته و در صفحه هفت بند ششم برنامه تجدید نظر شده عمرانی کشور چنین آمده است:

هدفهای برنامه پنجم

«۶ - کاهش رشد سالانه جمعیت کشور از ۳۰ در هزار در ابتدای برنامه به ۲۶ در هزار در پایان برنامه پنجم از طریق، گسترش وسایل ارتباط جمعی و ترویج آموزش، خصوصاً در جوامع روستائی و در بین گروههای کم درآمد شهری و توسعه شبکه بهداشت و تنظیم خانواده.»

تا ۲ میلیون نفر را نیز بشهرها فرستاده‌اند. جدول مربوط به طبقه‌بندی جمعیتی شهرها و روستاها نشان می‌دهد که عدد روستاها کمتر از ۲۵ نفری بسیار زیاد است و روزافزون از سوئی دیگر افزایش جمعیت روستائی در قاعده این هرم نیست بلکه بیشتر در دهات متوسط بی‌الا است. مهاجر فرستی روستاها بیشتر بر اساس يك قانون اسمزی و بر اساس اصل مجاورت بمراکز شهری صورت گرفته.

مراکز جدید صنعتی، ایجاد مراکز جدید کشاورزی، استقلال مزارع تابع روستاهای قدیم و کم شماری در سرشماری ۳۵ می‌باشد. بهر حال روستاها از طریق مهاجر فرستی شهرها را پر جمعیت و یا آنکه خود را شهر کرده‌اند و از طرفی دیگر روستاهای تازه‌تری زاده شده‌اند.

توزیع جمعیت در نقاط ۵۰۰۰ نفر و بیشتر و نقاط کمتر از ۵۰۰۰ نفر در سالهای ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵

۱۳۴۵		۱۳۳۵		طبقه بندی نقاط		
درصد	جمعیت (۱۰۰۰۰ نفر)	تعداد نقاط	درصد	جمعیت (۱۰۰۰۰ نفر)	تعداد نقاط	
۱۰۰	۹۷۱	۲۵۰	۱۰۰	۵۹۵	۱۸۶	جمع نقاط ۵۰۰۰ نفر و بیشتر
۲۸/۰	۲۷۲	۱	۲۵/۴	۱۵۱	۱	۱۰۰۰۰۰ نفر و بیشتر
.	.	.	..	.	.	۵۰۰۰۰۰ - ۹۹۹۹۹۹ نفر
۱۸/۳	۱۷۸	۵	۹/۱	۵۴	۲	۲۵۰۰۰۰ - ۴۹۹۹۹۹ نفر
۱۲/۰	۱۱۷	۸	۱۷/۸	۱۰۶	۷	۱۰۰۰۰۰ - ۲۴۹۹۹۹ نفر
۱۱/۰	۱۰۷	۱۵	۷/۹	۴۷	۷	۵۰۰۰۰۰ - ۹۹۹۹۹ نفر
۱۱/۱	۱۰۸	۳۰	۱۳/۲	۷۹	۲۳	۲۵۰۰۰۰ - ۴۹۹۹۹ نفر
۱۱/۴	۱۱۰	۷۲	۱۴/۴	۸۶	۵۵	۱۰۰۰۰۰ - ۲۴۹۹۹ نفر
۸/۲	۸۰	۱۱۹	۱۲/۲	۷۲	۹۱	۵۰۰۰۰ - ۹۹۹۹ نفر
۱۰۰/۰	۱۵۳۱	۶۶۴۳۸	۱۰۰	۱۲۷۶	۴۹۰۵۴	جمع نقاط کمتر از ۵۰۰۰ نفر
۶/۷	۱۰۲	۳۰۸	۶/۸	۸۷	۲۵۶	۲۵۰۰ - ۴۹۹۹ نفر
۱۹/۷	۳۰۱	۲۰۸۷	۱۸/۹	۲۴۱	۱۶۸۲	۱۰۰۰ - ۲۴۹۹ نفر
۲۳/۷	۳۶۴	۵۳۱۴	۲۳/۰	۲۹۴	۴۳۱۴	۵۰۰ - ۹۹۹ نفر
۲۳/۹	۳۶۶	۱۰۴۱۵	۲۴/۵	۳۱۲	۸۹۳۱	۲۵۰ - ۴۹۹ نفر
۱۸/۱	۲۷۸	۱۶۹۳۶	۲۰/۰	۲۵۵	۱۵۴۹۶	۱۰۰ - ۲۴۹ نفر
۵/۰	۷۷	۱۰۵۲۸	۴/۹	۶۲	۸۴۲۰	۵۰ - ۹۹ نفر
۱/۹	۲۹	۷۸۸۴	۱/۴	۱۷	۴۶۸۸	۲۵ - ۴۹ نفر
۱/۰	۱۵	۱۲۹۶۶	۰/۵	۷	۵۲۶۷	کمتر از ۲۵ نفر

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی سالهای ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵.

ردیف	طبقه بندی نقاط بر حسب جمعیت	سال سرشماری		متوسط رشد سالانه (درصد)
		۳۵	۴۵	
۱	جمع نقاط ۵۰۰۰ نفر و بیشتر	۱۸۶	۲۵۰	۳۴
۲	۱۰۰۰۰۰۰ تا ۱ میلیون نفر و بیشتر	۱	۱	۰
۳	۵۰۰۰۰ تا ۹۹۹۹۹۹ نفر	۰	۰	۰
۴	» ۲۵۰۰۰ تا ۴۹۹۹۹۹	۲	۵	۱۵۰
۵	» ۱۰۰۰۰ تا ۲۴۹۹۹۹	۷	۸	۱۴
۶	» ۵۰۰۰ تا ۹۹۹۹۹	۷	۱۵	۱۱۴
۷	» ۲۵۰۰ تا ۴۹۹۹۹	۲۳	۳۰	۳۰
۸	» ۱۰۰۰۰ تا ۲۴۹۹۹	۵۵	۷۲	۳۰
۹	» ۵۰۰۰ تا ۹۹۹۹	۹۱	۱۱۹	۳۰
۱۰	جمع نقاط کمتر از ۵۰۰۰ نفر	۴۹۰۵۴	۶۶۴۳۸	۳۵
۱۱	» ۲۵۰۰ تا ۴۹۹۹	۲۵۶	۳۰۸	۲۰
۱۲	» ۱۰۰۰ تا ۲۴۹۹	۱۶۸۲	۲۰۸۷	۲۴
۱۳	» ۵۰۰ تا ۹۹۹	۴۳۱۴	۵۳۱۴	۲۳
۱۴	» ۲۵۰ تا ۴۹۹	۸۹۳۱	۱۰۴۱۵	۱۷
۱۵	» ۱۰۰ تا ۲۴۹	۱۵۴۹۶	۱۶۹۳۶	۹
۱۶	» ۵۰ تا ۹۹	۸۴۲۰	۱۰۵۲۸	۲۵
۱۷	» ۲۵ تا ۴۹	۴۶۸۸	۷۸۸۴	۶۸
۱۸	» کمتر از ۲۵	۵۲۶۷	۱۲۹۶۶	۱۶۴

توزیع جمعیت روستائی ایران (کمتر از ۵۰۰۰ نفر)

درصد	۱۳۴۵	تعداد نقاط	درصد	۱۳۳۵	تعداد نقاط	طبقه بندی نقاط
	جمعیت			جمعیت		
۱۰۰/۰	۱۵۳۱۳۷۳۸	۶۶۴۳۸	۱۰۰/۰	۱۲۷۵۷۳۴۴	۴۹۰۵۴	جمع نقاط کمتر از ۵۰۰۰ نفر
۶/۷	۱۰۲۴۸۵۵	۳۰۸	۶/۸	۸۶۸۷۳۹	۲۵۶	۲۵۰۰ - ۴۹۹۹ نفر
۱۹/۷	۳۰۱۱۲۰۸	۲۰۸۷	۱۸/۹	۲۴۱۴۵۱۶	۱۶۸۲	» ۱۰۰۰ - ۲۴۹۹
۲۳/۷	۳۶۳۵۵۹۳	۵۳۱۴	۲۳/۰	۲۹۳۷۳۶۶	۴۳۱۴	» ۵۰۰ - ۹۹۹
۲۳/۹	۳۶۵۹۵۸۱	۱۰۴۱۵	۲۴/۵	۴۱۲۴۱۳۵	۸۹۳۱	» ۲۵۰ - ۴۹۹
۱۸/۱	۲۷۸۱۴۴۹	۱۶۹۳۶	۲۰/۰	۲۵۴۹۵۱۹	۱۵۴۹۶	» ۱۰۰ - ۲۴۹
۵/۰	۷۶۶۲۶۶	۱۰۵۲۸	۴/۹	۶۲۲۵۱۱	۸۴۲۰	» ۵۰ - ۹۹
۱/۹	۲۸۶۰۵۱	۷۸۸۴	۱/۴	۱۷۳۸۰۱	۴۶۸۸	» ۲۵ - ۴۹
۱/۰	۱۴۸۷۳۵	۱۲۹۶۶	۰/۵	۶۶۷۵۷	۵۲۶۷	کمتر از ۲۵ نفر

نگاهی بآینده

سال آینده باید پذیرفت. تنها عاملی که میتواند این فشار را قابل تحمل کند توزیع مناسب بار جمعیتی در واحدهای جغرافیائی ایران است.

شهرهای بزرگ ما یعنی شهرهای ۱۰۰ هزار نفری و بیشتر ایران طی ۱۵ سال گذشته (۵۱ - ۳۵) بین ۲۸ تا ۶۰ در هزار سالانه رشد داشته‌اند.

برای آینده نزدیک حداقل در حدود ۲۰ سال دیگر میتوان ادامه همین وضع را ادامه‌ای طبیعی دانست. زیرا بدون تردید ایران در عبور از این دوره انتقالی ناگزیر بخلق روستاهای تازه خواهد شد از سوی دیگر بدلیل توجه به رفاه اجتماعی بهره‌مندی از خدمات ایجاد مراکز صنعتی و قطب‌های توسعه هم عدد شهرها و هم جمعیت آنها بیشتر خواهد شد. بنابراین ضمن تأیید سیاست ایجاد قطب‌های صنعت و توسعه مراکز منظومه‌های روستائی باید قبول کرد که ما تاکنون از تئوری ادغام روستاها استنباط درستی نداشتیم، ادغام روستاها بدان معنی که بر اثر آن عدد روستاها را کم کنیم امری است مغایر با روند کنونی توزیع بار جمعیتی ایران اما ادغام خدمات در روستا بدان معنی که نیازمندی‌های عمومی و کلی هر منظومه روستائی را در مرکز آن منظومه برآورده سازیم کار بسیار درستی است.

بعبارت دیگر ما بایستی بجای سیاست **Displacement**

به سیاست‌های **Amenagement** و **Demenagement** رو - کنیم و در مورد روستاها به اصل شهری کردن نسبی ده

Urbanisation de la campagne

معنی این سخن آنست که هر مرکز تجمع انسانی یک

ظرفیت طبیعی و یک ظرفیت افزوده بر اثر تکنیک دارد که جمعاً ظرفیت پذیرائی واحد جغرافیائی مربوط را تعیین می‌کند:

ظرفیتی طبیعی C'

ظرفیت افزوده C"

ظرفیت پذیرائی C

$$C = C' + C''$$

بدلیل آنکه ما ضریب عمران منطقه‌ای را محاسبه نکرده‌ایم

محاسبه بار محیط برایمان مشکل است و بدلیل آنکه ما بار محیط

را محاسبه نکرده‌ایم محاسبه بار جمعیتی محیط برایمان مقدور نشده

است. بهمین دلیل دچار توزیع ناموزون بار جمعیتی ایران هستیم.

رشد پرفشار جمعیت ایران را بعنوان یک واقعیت برای ۲۵

جمعیت شهرهای صد هزار نفر و بیشتر ایران (۱) در سالهای مختلف (۱۰۰۰ نفر)

میزان رشد سالانه جمعیت (در هزار)	برآورد		نتایج سرشماری عمومی		نام شهر
	۱۳۵۱	۱۳۵۰	۱۳۴۵	۱۳۳۵	
۶۰	۳۸۵۸	۳۶۳۹	۲۷۲۰	۱۵۱۲	تهران
۵۲	۵۷۵	۵۲۶	۴۲۴	۲۵۵	اصفهان
۵۴	۵۶۲	۵۳۳	۴۱۰	۲۴۲	مشهد
۳۴	۴۹۳	۴۷۷	۴۰۳	۲۹۰	تبریز
۴۷	۳۵۶	۳۴۰	۲۷۰	۱۷۱	شیراز
۱۹	۳۰۶	۳۰۰	۲۷۳	۲۲۶	آبادان
۵۶	۲۸۶	۲۷۱	۲۰۶	۱۲۰	اهواز
۴۱	۲۳۹	۲۳۰	۱۸۸	۱۲۵	کرمانشاه
۲۸	۱۷۰	۱۶۵	۱۴۴	۱۰۹	رشت
۳۴	۱۶۴	۱۵۸	۱۳۴	۹۶	قم
۵۰	۱۴۸	۱۴۱	۱۱۱	۶۸	رضائیه
۲۲	۱۴۱	۱۳۸	۱۲۴	۱۰۰	همدان
۳۹	۱۱۷	۱۱۳	۹۳	۶۴	یزد
۲۸	۱۰۴	۱۰۲	۸۸	۶۶	قزوین

(۱) - جمعیت شهرهای ری و تجریش که در سرشماری ۱۳۴۵ بیشتر از یکصد هزار نفر جمعیت داشته‌اند بعلت تغییرات فراوان محدوده شهر از طریق پیش‌بینی قابل برآورد نبوده است.
 مأخذ: مرکز آمار ایران.

در آینده این گروه از شهرها رشدشان کاهش خواهد یافت اما بعکس، رشد جمعیتی و رشد عددی مراکز تجمع زیر ۵ هزار نفر یعنی روستاها بیشتر خواهد شد همچنین شهرهای درجه سه. مسلم آنکه این روستاهاست که ما هنوز از ظرفیت پذیرائی واحد جغرافیائی بحد کمال استفاده نکرديم و نیز در شهرهای کوچک.

* * *

بارجمعی ایران ناموزن است بدلیل محدودیت های جغرافیائی

و نامحدودیت مالی درکار سرمایه گذاریها و عمران و رشد بسیار پرفشار اقتصاد ایران. این ناموزونی بارجمعت خطرات بسیار در پیش دارد هم از لحاظ اجتماعی هم از لحاظ اقتصادی و هم از لحاظ کم بازده ساختن سرمایه گذاریها. بنابراین بایستی براساس تئوری بارمحیط بارجمعی و مخصوصاً توزیع این بارجمعی را در هر منطقه بررسی کرد و عامل توزیع بارجمعی را در برنامه ریزیها جای داد. توزیع موزون بارجمعی ایران در شرایطی که جلوی رشد پرفشار آن را نمیتوان گرفت دافع همه خطرهای ناشی از فشار جمعیتی است.

اعداد و ارقام در جدول زیر پیشرفت قابل ملاحظه ای را درپاره ای از قسمت ها نشان میدهد ولی وجود گسستگی در این برنامه ها در نتیجه نهائی آنها تاثیر شدید داشته است.

واحد	متوسط برداشت در مزارع خوب	متوسط برداشت در سال ۱۳۵۳	متوسط برداشت قبل از سال ۱۳۴۱
کیلو در هکتار	۳۰۰۰	۱۳۵۰	گندم آبی ۱۱۰۰
» »	۴۰۰۰	۲۶۰۰	برنج ۲۱۰۰
تن در هکتار	۳۵۰۰۰	۲۵	چغندر قند ۱۵
کیلو در هکتار	۳۰۰۰	۱۸۵۰	پنبه ۱۱۰۰
» »	۲۵۰۰	۷۰۰	دانه های - روغنی
» »	۱۵۰۰۰	۷۰۰۰	سیب زمینی
» »	۲۰/۰۰۰	۲۸۰۰	سیب درختی
میلیارد دلار		۳۳	تولید ناخالصی ۴/۲ ملی
دلار		۱۰۰۰	درآمد سرانه ۱۹۵
میلیارد دلار		۳/۷	ارزش تولیدات ۱ کشاورزی

واردات مواد غذایی به ایران در سال ۱۳۵۳ به ارزش ۷۰۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال بوده است. $\frac{1}{4}$ جمعیت

فعلی جهان دچار بی غذایی تا سرحد مرگ و $\frac{1}{4}$ دیگر دچار بی غذایی است.

ضریب کتونی تولید برای هر فرد $\frac{1}{4}$ هکتار، در آمریکا $\frac{1}{9}$ هکتار.

ایران	متوسط در کشورهای در حال رشد	نیاز روزانه يك فرد	متوسط در کشورهای پیشرفته	
۲۲۵۰	۲۰۰۰	۲۷۰۰	۳۰۶۰	متوسط کالری روزانه
۱۲	۱۰	۳۹	۴۴ گرم در روز	پروتئین
۲۵	۳۴	۷۰	۱۰۶	متوسط چربی

